

„SÚD SE POKUD SÚD“: SPOR O OPATROVNICTVÍ NEZLETILÉHO DÍTĚTE V MĚSTEČKU BOHDANČI V LETECH 1583–1584

Tereza SIGLOVÁ

Problematika trestního práva se dá studovat z různých hledisek. Trestněprávními případy řešenými před městskými soudy se zabýval představitel prvního přístupu Petr Kreuz. Zaměřil se na právní stránku věci, tzn. na výkon hrdelního soudnictví, typy páchané delikvence a její postih.¹⁾ Druhý proud by v českém prostředí mohl reprezentovat Pavel Himl, který na kriminalitu nahlížel z pohledu historické antropologie a dějin mentalit. Prostřednictvím analýzy výslechů před hrdelními soudy se snažil o poznání kolektivních názorů a postojů k základním situacím a proměnám života jedince a společnosti.²⁾

Při studiu sporů řešených před městskými radami městeček pardubického panství v 16. a 17. století jsem narazila na ojedinělou pří, u níž se zachoval i detailní záznam jejího průběhu.³⁾ Městský soud v Bohdanči řešil

1) P. Kreuz, Hrdelní soudnictví města Nymburka v době předbělohorské a jeho výkon, *Právně historické studie* 33, 1993, s. 53-87; *týž*, K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské, In: *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století* (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), red. J. Francek, Pardubice 1996, s. 63-100; *týž*, Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech (Příspěvek k metodice studia sociálních dějin kriminality v českých zemích raného novověku), *Documenta Pragensia XXIII*, 2004, s. 123-161; *týž*, Aktéři bez hřiště a bez pravidel?, *Kuděj* 2001/2, s. 68-76.

2) P. Himl, Myšlení venkovských poddaných v raně novověkých jižních Čechách pohledem trestně právních pramenů, *Opera Historica* 4, 1995, s. 153-191.

3) Státní okresní archiv (SOKA) Pardubice, Archiv města (AM) Bohdaněč, kn. č. 53. „Kniha žalob a odporů“ obsahuje zápisy z let 1564 až 1738. Nebyla vedena systematicky, nejvíce se do ní zapisovalo v 80. letech 16. století. Ze všech 34 zápisů se pří týká 27, byly do ní tedy zapsány pouze některé

na začátku 80. let 16. století vleklý spor mezi vesničankou z Černé u Bohdanče Kateřinou Disputkou a obyvatelem městečka Bohdanče Janem Víškem. Konflikt Kateřiny a Jana se odehrál v rámci širší rodiny, neboť jeho hlavními aktéry byli švagr a švagrová. Kateřina před soudem obžalovala Víška z toho, že ji zbil. Z dalšího projednávání případu se dozvídáme, že tímto fyzickým útokem zřejmě vyvrcholily jejich dlouhodobě napjaté vztahy. Jeho hlavním podnětem bylo to, že Kateřina odnesla Víškovo malé dítě z bohदानеčského náměstí a chtěla je vzít domů do nedaleké vsi Černé. Víšek ji však za městečkem dohonil a snažil se jí svou malou dcerku vytrhnout. Při tahanici uštkl těhotné Kateřině několik ran. Následovalo tragické rozuzlení, neboť zřejmě brzy poté Víškova dcerka zemřela.

Cílem mého článku je představit zmíněný spor odehrávající se v prostředí předbělohorského městečka a vsi na pardubickém panství. V příspěvku jsem se zčásti inspirovala oběma shora zmíněnými přístupy a především sleduji průběh soudního řízení, „strategie“ a chování účastníků. Příspěvek tak stojí na pomezí právních dějin, dějin každodennosti, dějin mentalit a především mikrohistorie. Mikrohistorické studie zpravidla věnují pozornost životu lidí v jedné lokalitě a na základě prosopografické rekonstrukce i mikrohistorické analýzy společenských vztahů a vazeb se snaží pochopit role člověka a pravou podstatu existence lidské společnosti. Mikrohistorické bádání je podmíněno vhodnou pramenovou základnou. Tou může být např. trestně právní agenda doplněná jinými typy pramenů, které je však v zájmu zvýšení její výpovědní hodnoty nutné vzájemně kombinovat.⁴⁾ Článek je však možné zařadit také do dějepisného proudu studia ženy a dějin dítěte. Zápis pře zachycuje nejen soudní praxi v malém venkovském městečku, ale odráží také vztah zúčastněných k malému dítěti a jeho výchově. Lze zde sledovat i postoj mužů k ženám, protože se týká nepříliš častého násilí, jehož se muži dopouštěli.

Klasifikací sporů a podílem jednotlivých typů na nich se zabýval např. Petr Kreuz, který provedl rozbor trestněprávních sporů projednávaných v civilním procesu před staroměstským soudem. Delikty proti životu a zdraví v nich zaujímaly 45,7 %. Tuto skupinu tvořily ve 28,3 % zranění, v 6 % vraždy a v 5,8 % zbití či zabití. Dále následovaly delikty proti cti,

spory řešené před bohदानеčskou městskou radou. Některé pře byly velmi pečlivě zachyceny, jiné jsou naopak zaznamenány pouze v úvodní nebo závěrečné části. Zbytek zápisů má pamětní charakter a vztahuje se k přijímání nových sousedů, poskytování prodejních míst na jarmarcích apod.

4) J. Grulich, Zkoumání „maličkovství“ (Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie), Český časopis historický 99, 2001, č. 3, s. 519-547.

majetkové delikty a delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku, mezi kterými zaujímal 2,8 % delikt výtržnosti.⁵⁾ Rozbor sporné civilní agendy řešené před vodňanskou městskou radou provedla Pavla Slavíčková. V její klasifikaci se na projednávaných případech podílí činy proti životu a zdraví 7 %.⁶⁾ Problematikou slovního i **fyzického násilí** na západoněmeckých zemědělských panstvích v 16. – 18. století se zabývala badatelka Eva Lacour.⁷⁾ Sledovala všechny činy spojené s násilím, které byly projednávány v trestním i civilním procesu.⁸⁾ Došla k závěru, že násilné jednání bylo převážně mužskou doménou a že ženy byly agresivní spíše slovně než fyzicky.⁹⁾ V celkových výsledcích byly ženy oběťmi fyzického násilí ve 30 % případů. Počet ženských obětí činů spáchaných také ženami při tom klesal. Autorka z těchto výsledků vyvodila, že ženy ve vzrůstající míře trpěly násilím páchaným nepřibuznými muži. Ženy i muži napadali fyzicky především osoby stejného pohlaví.¹⁰⁾ Chování příslušníků obou pohlaví se lišilo v případech, kdy se uplatňovala slovní agresivita. Ženy ve stejné míře verbálně napadaly ženy i muže, ale naopak muži uráželi především muže a pouze v 9,9 % ženy. Pokud se žena dostala do sporu s příslušníkem mužského pohlaví, spoléhala v 81,6 % na slovní prostředky. Naopak muži sázeli v konfliktech se ženami spíše na fyzickou sílu (61,6 %).¹¹⁾ Z mého dosavadního studia sporů v městečkách na pardubickém panství vyplývá, že pře, které se týkaly fyzického násilí, se na celkovém počtu podílí přibližně 9 %. Přitom je zcela ojedinělé, aby byla obětí žena.

K násilí na Kateřině došlo v **prostoru** mezi Černou a Bohdančí. Černá patřila k bohdonečské ruchtě a v roce 1588 zde žilo devět hospodářů.

5) P. Kreuz, Ženy v trestněprávních případech před městským soudem Starého města pražského 1548–1560, Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 106n.

6) Nejčastěji byly řešeny hospodářské, majetkové a finanční spory (43 %), dále urážky na cti (22 %), procedurální záležitosti (17 %), porušení pravidel občanského soužití (10 %) a následující činy proti zdraví a životu, mezi kterými naprosto převládala ublížení na zdraví, viz P. Slavíčková, Měštanská společnost ve Vodňanech v druhé polovině 16. století na základě rozboru civilněprávních pramenů, Diplomová práce, FF UP Olomouc, 2003, s. 14nn.)

7) E. Lacour, Faces of violence revisited. A typology of violence in early modern rural Germany, Journal of Social History 34, 2001, s. 649–667.

8) „The idea of crime is too variable to concentrate on criminal records only and exclude civil suits... All violent incidents, not only homicides, were investigated – whether found in criminal or civil actions.“, tamtéž, s. 654n.

9) Ženy se podílely na spáchání 2,2 % vražd a na 10,6 % napadení. Jejich podíl mezi oběťmi byl ale dvakrát vyšší (u vražd 4,3 % a napadení 25,4 %), na urážkách se podílely v 17,8 % a jejich oběťmi se staly v 16,6 %, tamtéž, s. 660n.

10) Muži v 79,7 % a ženy v 69,6 %, tamtéž, s. 660n.

11) Tamtéž, s. 660n.

Nacházel se tu mlýn, který spravovala bohdanečská obec, a jedna výsadní krčma.¹²⁾ V čele vesnické samosprávy stál rychtář, kterému pomáhal nejméně jeden koňšel. Místní hospodáři se v těchto funkcích střídali.¹³⁾

Druhý aktér Jan žil v městečku Bohdanči. Toto městečko bylo obdařeno řadou privilegií. Vilém z Pernštejna měšťanům povolil svobodně odkazovat v rámci panství svůj majetek. Dále jim bylo postoupeno clo v branách, povolen koňský a výroční trh. Bohdaneč byla také centrem rybníkářství. V jeho bezprostřední blízkosti byla v roce 1548 dokončena stavba velkých rybníků Oplatila a Rozkoše. Městečko bylo na počátku perňštejnského období hospodářským centrem. Ovládalo trh s pivem v oblasti celého zástavního kunětickohorského panství a bohdanečské pivo se vyváželo dál na východ a jih za Labe. Tato hospodářská aktivita ustoupila až po založení vrchnostenského pivovaru v Dašicích, ke kterému došlo někdy před rokem 1548.¹⁴⁾

Okolí Bohdanče na Vischerově mapě pardubického panství z roku 1688.¹⁵⁾

12) Státní oblastní archiv (SOA) Zámorsk, Velkostatek (Vs) Pardubice, kn. č. 15 (urbář), fol. 277r-278r; srovnej F. K. Rosůlek, *Pardubicko – Přeloučsko – Holicko*, III, Pardubice 1909, s. 284.

13) Černský rychtář s dalšími hospodáři vystupoval jako svědek při prodějích gruntů, sepisování sirotčího majetku apod.; srovnej J. Macek, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, IV, Praha 1999, s. 28n.

14) F. Šebek a kol., *Dějiny Pardubic*, I, Pardubice 1990, s. 91, 130, 187.

15) *Panství pardubické 1688*, Faksimile mapy Jiřího Matouše Vischera, Praha – Pardubice 1948.

Zachované purkrechní a sirotčí knihy nám umožňují přiblížit si **majetkové a rodinné poměry** postav sporu. V zápisech o projednávání sporu se setkáváme se jmény dvou žen, které svým způsobem stály při zrodu konfliktu. První z nich byla žalobkyně Kateřina Disputka a druhou její zesnulá sestra Marta Víšková. Obě sestry se během svého života provdaly nejméně dvakrát a svým dalším manželům přinesly jako vdovy slušný majetek. Kateřina byla vdaná za vdovce Jana Disputa, jenž dříve vlastnil v Ředicích rychtu s kovárnou. Poté, co ji prodal, koupil v Černé statek.¹⁶⁾ Zcela určitě to byl člověk velmi zámožný, který po sobě ale zanechal i značné dluhy.¹⁷⁾ V Černé vlastnil největší hospodářství o velikosti 2,5 lánů.¹⁸⁾ Kateřina někdy před Velikonocemi roku 1577 ovdověla a brzy na to se znovu provdala za Zikmunda Sedláka, který se v pramenech objevuje také jako Zikmund Zich nebo po manželce Disput.¹⁹⁾

I Marta byla jako vdova výhodná partie. Po manželovi Jiříku Pábičkovovi dědila pouze ona a syn Jan a nebylo třeba vyplácet další děti. Jiřík Pábiček patřil mezi právovárečné měšťany. V jeho pozůstalosti zůstalo vybavení pro vaření piva a za pivo mu dlužili krčmáři z Bohumilče, Živanic, Přelovic, Ždánic, Lohenic, Dolan a Opočínku.²⁰⁾ Asi v roce 1577 se Marta znovu provdala za Jana Víška, který koupil po jejím manželovi statek s třídí.²¹⁾ Jan Víšek nespíše pocházel z Černé u Bohdanče, kde stále hospodařil jeho bratr Václav. Právě v době, kdy bylo soudní řízení mezi Kateřinou a Janem

16) Statek v Černé zakoupil v sobotu 9. května roku 1573 za sumu 1400 kop míšeňských, SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 319, fol. 134r-135r; kn. č. 281, fol. 627r.

17) Disput choval nejméně osm krav a šest telat, devět prasat a dvě svině, osm klisen, dvě hřbata a koně, třicet slepic s kohoutem a čtyři husy s houserem, čtrnáct ovcí; měl dva vozy, dva pluhy a brány, zemědělské nářadí; v domě byly nejméně tři almary, koutnice, čtyři truhly, dva stoly, dále velké množství cínového nádobí, ložního prádla a oblečení; dluhy přesahovaly sumu 400 kop míšeňských, SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 282, fol. 188v; kn. č. 319, fol. 137v-143r.

18) SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 15, fol. 277r. V urbáři z roku 1588 je jako vlastník 2,5 lánů uveden Václav Víšek.

19) Kateřina měla se svým manželem tři děti, zápis o majetku Jana Disputa byl pořízen 8. dubna 1577, SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 319, fol. 137v-143r; jeho statek byl Zikumundu Sedlákovi prodán za 1400 kop míšeňských v sobotu 17. srpna 1577, SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 282, fol. 188v.

20) SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 319, fol. 134r-135r.

21) Statek koupil Jan Víšek v říjnu roku 1577 za 1700 kop míšeňských, SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn.č. 282, fol. 198r.

Víškem v plném běhu, došlo mezi Zikmundem Disputem a Václavem Víškem, bratrem Jana Víška, k vzájemnému prodeji statků. Zikmund Disput prodal své hospodářství Václavu Víškovi za 1400 kop míšeňských a koupil od něj jeho statek za 300 kop.²²⁾ Je otázkou, zda je tento prodej jen náhodný, nebo za ním můžeme sledovat zchudnutí Zikmunda Sedláka, k němuž snad mohlo přispět nákladné vedení soudního řízení, případně přecenění vlastních hospodářských možností. Prodej statku a přechod na výrazně levnější usedlost mohl mít také vliv na zarputilost Kateřiny, s jakou chtěla dovést soudní řízení až do konce. Obě sporné strany se před vypuknutím sporu jistě dlouho a dobře znaly. Pojil je nejen příbuzenský vztah, ale zcela jistě i majetkové vazby.

Spor Kateřiny Disputky a Jana Víška projednával bohdonečský **městský soud**, který řešil jen občansko-právní spory a drobné majetkové delikty. Nejčastěji to byly pouliční výtržnosti a „urážky na cti“. Zpravidla se jednalo o sprosté nadávky vyřčené v opilosti v hospodě, nebo výroky hašteřivých sousedek. Mezi soudci městského soudu zasedal purkmistr a několik dalších radních, jednání zapisoval městský písař. Městská rada spory řešila většinou smírem obou stran, nucenou omluvou a hrozbou peněžní pokuty, pokud by se věc opakovala.²³⁾ Spory před městskou radou v Bohdanči byly projednávány v civilním, tzv. akuzacním nebo soukromoprávním, typu procesu. **Soudní řízení** bylo zahajováno na základě žaloby soukromé osoby a žalobce i žalovaný vystupovali před soudem na rozdíl od inkvizičního, tj. trestného, procesu v rovnocenném postavení.²⁴⁾ Zahajováno bylo tím, že žalobce složil u soudu ústní žalobu nebo písemnou obsílku a požádal o obeslání obžalovaného. Ten se měl k obvinění vyjádřit, tzn. že se mohl k činu doznat, nebo musel svou nevinu prokázat. Jednotlivá stání mohla být odkládána, což se několikrát stalo i ve sledovaném sporu. Důvodem bylo např. poskytnutí výpisu žaloby, nedostavení se svědků, nepřipravení všech podkladů.²⁵⁾ V další fázi soudního řízení měly strany pro svá tvrzení předložit důkazy. Za hlavní důkazní materiál byly

22) K prodeji došlo 4. dubna roku 1583, SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 282; fol. 643r; kn. č. 281, fol. 27v.

23) P. Vorel, Dějiny města Přelouče, I, 1086–1618, Přelouč 1999, s. 163.

24) Tématu se dlouhodobě věnuje P. Kreuz, viz pozn. č. 1; nejnověji J. Schwallerová, „Život a dobrá čest jedním krokem kráčeji“, Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století, Kuděj 2006/1, s. 26–45.

25) Strana „není hotova se všemi potřebami“, SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 21v.

považovány výpovědi svědků. Rozsudky městských soudů, tzv. nálezy, obsahovaly zpravidla výrok o vině či nevině obžalovaného a pouze výjimečně výrok o uvěznění a trestu. Dost často byla rozsudkem žalovanému nebo žalobci ukládána povinnost nahradit způsobenou škodu, složit přísahu apod.²⁶⁾

Otisk pečetidla městečka Bohdanče z roku 1586.

Kateřina Disputka podala žalobu na Jana Víška u městského soudu v Bohdanči 8. ledna 1583. K jejímu fyzickému napadení došlo více než dva měsíce předtím, 25. října 1582.²⁷⁾ Před soudem Kateřina sice vystu-

26) P. Kreuz, K charakteristice, s. 77.

27) „...když sem z Bohdanče domů se navracela na svobodné stezce bez hodné příčiny zbil, o zem udeřil, pěstí bil a nohama šlapal, ani se na to že sem

povala samostatně, ale podporovala ji mužská část rodiny. Obě strany před soudem vystupovaly za pomoci právních poradců, tzv. právních přátel. Jan Víšek uvádí, že se ještě „*přítelem neopatřil*“. Soudní stání mělo být proto odloženo.²⁸⁾ Zmocněnci Kateřiny Disputky zase oznámili, že „*přítel jejich k témuž dni dostačiti nemohl za příčinou odjezdu do Mýta na poručení pana hejtmána*“.²⁹⁾ Obě strany se v průběhu sporu řídily Koldínovým městským zákoníkem, který byl nedlouho před tím vydán tiskem a prohlášen apelačním soudem za závazný pro jeho praxi.³⁰⁾

Svědecké výpovědi se ve sledované při nezachovaly, ale obě strany je v průběhu soudního řízení často zmiňují.³¹⁾ Jako klíčový svědek Kateřiny Disputky figuroval před městským soudem Pavel Koubek z Černé. Jeho výpověď se stala příčinou vzniku tzv. postranní pře, která trvala více než rok. Jan Víšek 9. března 1583 zpochybnil Koubkovu věrohodnost a pro své tvrzení uvedl několik důvodů. Pavel Koubek podle něj nebyl nestranný svědek, protože měl Kateřině pomáhat při „unášení“ dítěte z Bohdanče. Navíc jej měl jako svědka ovlivňovat otec Kateřiny Václav Holas a kromě toho mu měla být za vydání svědecktví vyplacena podezřele vysoká suma.³²⁾ To vše odporovalo ustanovením Koldínova zákoníku, kterým se vedení svědků a vydávání svědeckých výpovědí řídilo.³³⁾ Svědci před podáním svědecktví přísaha-

těhotná nerozpomenul a tak nade mnou prostou ženou svou vůli výtrzně provedl toho činiti nemaje...“, SOkA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 20r.

28) Tamtéž, 20r.

29) Tamtéž, fol. 24v.

30) Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína, ed. J. Jireček, Praha 1876; „Práva městská království českého“ byla vydána roku 1579 a roku 1580 je apelační soud prohlásil za závazná pro svou praxi, viz K. Malý – F. Sivák, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1918, I, Praha 1988, s. 180.

31) Před městskou radou svědčili např. Šimon rychtář z Černé, Pavel Koubek, Kateřina Beranka, Kateřina Tomková, Barbora, Jiřík Cihlář, Jiřík Voříšek a Daniel Donat, Václav Štrosek, Václav Choceňský.

32) Měl dostat 6 grošů bílých, zatímco ostatní svědci pocházející z Černé dostali po 7 denárech; žalující strana se bránila tím, že musel jít 4 míle z chlumeckého panství; obžalovaný odpovídá, že Koubkovi nebylo placeno od chůze, ale od svědomí, protože „*kdyby někdo jednou v Praze neb v Norimberce byl a potom někde svědomí vydávati měl, aby jemu od toho, což schodil, placeno býti mělo*“, SOkA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 26r, 27v.

33) Články B38-84 Koldínova zákoníku obsahují ustanovení O svědcích a svědomí a články B85-86 O nařikání svědků; např. „*svědek po učiněné přísaha-*

li a písař poté jejich výpovědi zapisoval v radní světnici. Na bohdanečské radnici byla kromě radní světnice ještě velká síň, kde se šenkovalo a kde „*lidé vystupujíc z radní světnice vchází, že s sebou mluvíti mohou*“. Před radní světnicí měli svědci zůstat za mříží a čekat na vyzvání k podání svědectví.³⁴

12. listopadu 1583, po více než devíti měsících, konšelé rozhodli o čtení svědectví Pavla Koubka, protože „*Jan Víšků těch příčin... dostatečně neprovozuje než toliko tu, že jest jeden plnomocník... po přísaze... mluvil... též mluvení jest se stalo zjevně a světle v velkí světnici obecní a ne tajně vně aneb v soukromí...*“.³⁵ Jan Víšek se proti tomu 26. listopadu 1583 odvolal k apelačnímu soudu. Mezitím zemřela Kateřina Disputka a strany 10. dubna 1584 požádaly tentýž soud o tzv. „naučení“, jak v soudním řízení pokračovat dál.³⁶ Už za deset dní jim bylo před městskou radou přečteno vyrozumění apelačního soudu, podle kterého se v řízení mělo pokračovat a mělo být zveřejněno rozhodnutí apelace o svědectví Pavla Koubka.³⁷ 7. května 1584 byl před městskou radou přečten výnos apelačního soudu potvrzující dřívější rozhodnutí o čtení svědecké výpovědi Pavla Koubka. Poté následovalo přečtení jednotlivých svědectví a 19. června byl vyneseno rozsudek o vině Jana Víška ve věci výtržnosti. Víšek měl zaplatit pokutu pět kop grošů českých a domluvit se s žalující stranou na náhradu škody.³⁸ Obžalovaný s rozsudkem nesouhlasil a proti nálezu se opět

saze s žádnou stranou nemluví“ (B53); „*jeden svědek, žádný svědek*“ (B67), zároveň ale „*jeden svědek očitý jistší, než ušatých deset*“ (B68), „*kdo je (lidi obecné, robotné, sedlské) k svědomí vede každému od míle 2 groše české dáti*“ (B83), „*...dosti jest na dvou svědcích dobře zachovalých*“ (B65).

34) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 26r, v; 22r, 27v.

35) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 29r.

36) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, karton č. 1, inv. č. 388.

37) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 29v, 30r; tamtéž, kart. č. 1, inv. č. 388.

38) „*jakož jest se rozepře a soud mezi ... o nenáležitě zbití... Tu my purkmistr a konšelé... takovou žalobu i též odpor, průvody, práva městská i to vše cožkoliv tu v též rozepři od stran ku právu předkládáno aneb mluveno bylo, přeslyšavše a toho všeho s pilností a bedlivě podle práva pováživše takto o tom z práva vypovídáme. Poněvadž se to z průvodů jakž od Kateřiny Disputky na onen čas za živobyčí jejího, tak i potom po smrti její od Václava Holasa vlastního otce a Zykmonda Zicha vlastního manžela též Kateřiny jakožto plnomocníkův a nejbližších přátel vedených, nachází, že Jan Víšků mimo řád a právo výtržnosti se dopustil jí ... bil a nad ní svou vůli na zem hozením a pohlavkováním (nic se neohlídajíc na to, že žena těhotná a přítelkyně byla) provedl a toho*

odvolal. 23. října 1584 byl stranám přečten výnos apelačního soudu ze 13. září. Ten potvrdil původní rozsudek městského soudu.³⁹⁾

Jak již bylo zmíněno, obě strany se v průběhu sporu řídily Koldínovým zákoníkem. O jeho rychlém přijetí v prostředí tohoto městečka vypovídá množství jeho citací během soudního projednávání. Strany jej dohromady zmínily čtyřiaadvacetkrát a obě jej citovaly ve stejné míře.

Vedení soudního sporu bylo spojeno s finančními náklady, jejichž celkovou výši se nedovídáme. Obě strany musely zaplatit svědkům za jejich svědčení před soudem.⁴⁰⁾ Kromě toho platily dva groše české jako tzv. „opovědné“ za podání žaloby a odpovědi na ni. Kateřina zase po vynesení nálezu o čtení svědectví Pavla Koubka zaplatila tzv. „pamětné“. Strany se během postranní pře obrátily několikrát na apelační soud v Praze a soudní řízení se tím protahovalo a prodražovalo. Před tím je varovala i městská rada, aby „*se zbytečně nehnyly k škodám větším*“.⁴¹⁾ Jan Víšek vyčíslil náklady na jedno své odvolání, které pro něj dopadlo úspěšně, přibližně na tři kopy grošů českých. Ty měla uhradit Kateřina, která proti tomu neúspěšně protestovala u apelačního soudu.⁴²⁾

Detailní zápis soudního řízení nám umožňuje sledovat **průběh pře** mezi Janem a Kateřinou o opatrovnictví dítěte. Matka dítěte těsně před smrtí vyslovila přání, aby se o ně postarala její sestra Kateřina a odkojila je. Chtěla tak zajistit základní podmínku pro přežití dítěte a sama vybrala i osobu. Jan Víšek s Kateřinou uzavřel dohodu, podle které

ničímž podle uvolení svého, aby jemu k tomu k čemuž slušnou příčinu dáti a jemu slušně v tom co vina býti měla neodvozuje, nýbrž že se to světle z Act této pře nachází že zavedše průvody jich ani publicovati nedal z těch příčin straně původní v též rozepři za právo se dává, tak že... pokutu za vejtržnost propadení pět kop grošů českých dáti a o zbití s stranou slušně umluvíti se povinen jest podle práva...“, SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 30v, 31r.

39) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 33v, 34r; kart. č. 1, inv. č. 388, kde jsou obsaženy originály listů apelačního soudu odpovídajících na odvolání.

40) Viz pozn. č. 32.

41) Jan Víšek se odvolal 2. dubna 1583, rozhodnutí městského soudu bylo apelačním soudem 11. června opraveno a strany o tom byly před městskou radou v Bohdanči srozuměny 10. září 1583, AM Bohdaneč, kart. č. 1, inv. č. 388; tamtéž, kn. č. 53, fol. 24r.

42) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kart. č. 1, inv. č. 388.

Pečetidlo městečka Bohdanče z roku 1586.⁴³⁾

43) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, inv. č. 2867; Stříbrný kotouč o velikosti 42 mm, výška 45 mm, se sklopenou kobylkou vytepanou v podobě ženy opírající se rukou o lví hlavu. Kobylka opatřena řetízkem s kroužkem. Uprostřed obrazového pole městský znak. Opis: SIGILL. MAIUS. CIVITATIS. BOHDANEC. 1586. Na rubu pečetní desky je vyryta stuha s nápisem: ANNO SALUTIS HV MAGN RS. MDXXCVI; viz I. Švecová, Archiv města Bohdanče 1491–1945 (1964), Inventář, Státní okresní archiv Pardubice 2000, s. 203.

u ní mělo dítě určitou pevně stanovenou dobu zůstat.⁴⁴⁾ Když trochu povyroستlo a nebylo je třeba dál kojít, vrátila Kateřina neteř zpět do péče Víška, který se mezitím znovu oženil. Důležité je, že nebyla zřejmě přesně dodržena dohodou stanovená doba a dítě se ke svému otci vrátilo poněkud dříve. Po nějaké době se ale Kateřina rozhodla, že si dítě vezme zase zpět k sobě. Dle jejích vlastních slov mu nebyla ze strany jeho otce a především macechy věnována dostatečná péče, „*jakž obyčej a potřeba jest u takových malých dětí*“. Svůj postoj zaštiťuje názorem širšího okruhu lidí, tzn. „*...pocitivých měštek a jiných dobrých lidí*“.⁴⁵⁾ Kateřina se proto uchýlila k poměrně radikálnímu kroku a 25. října 1582 si pro holčičku zašla do Bohdanče, kde ji na náměstí vzala její chůvě.⁴⁶⁾ Jak se situace vyvíjela dál, bylo již zmíněno. Víšek chtěl dostat své dítě nazpátek a vyběhl za Kateřinou. Za Bohdančí ji dohonil. Kateřina mu dítě nechtěla vrátit a bránila se. Víšek jí chtěl svou dceru vytrhnout a přetahovali se o ni. Při tom těhotné Kateřině uštědřil několik ran a pár kopanců.⁴⁷⁾ Akce měla za následek zřejmě i to, že Víškovo dítě brzy nato zemřelo. Kateřinin manžel a otec, kteří po její smrti v soudním řízení pokračovali, tak mohli dramaticky připomenout, že ji Víšek sice nezabil, ale byl hlavní příčinou její smrti.⁴⁸⁾ Podle jejich názoru zemřelo jeho vinou i dítě.⁴⁹⁾ S odvoláním na Koldínův zákoník jej proto chtěli obvinít ne z výtržnosti, ale z vraždy.⁵⁰⁾

Víšek před soudem zpočátku nepopíral, že proti Kateřině použil fyzickou sílu. Snažil se ale zpochybnit její důvěryhodnost a výpověď tím, že o ní mluví jako o únoskyni.⁵¹⁾ Zdůrazňuje, že Kateřina nedodržela dohodu,

44) Srovnej M. Lenderová, Zrození dětství, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 7 (2001), s. 72.

45) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 21r.

46) Slovy Jana Víška dítě „*vlastní chůvě na rynku městečka Bohdanče drževší je vzala*“, Tamtéž, fol. 20r.

47) „*dítěte svého ušetřujíc bití... její... moc odporosti přemoci... sem musil*“, tamtéž, fol. 20v.

48) „*od toho zbití a ztlučení tak nestatečná byla umřela*“, „*při poslední hodině smrti to vopakovala, že největší příčina její smrti jest to od Jana Víška zbití*“ a „*kdyby nebylo ochrany Božské a lidské ...byl by ji snad i zabil*“, tamtéž, fol. 30v, 31r.

49) „*děťátko trhající sám... tak zděsil, od čehož pak ihned umřelo*“, tamtéž, fol. 30v.

50) Citují Koldínův zákoník, článek SXIII „*kdoby od zbití, ztlučení, zranění umřel: přátelé jeho budou moci viniti toho, kdo ho tak zbil, z mordu neb z vraždy*“.

51) „*...dítě mě vlastní chůvě... vzala a jest tomu rozuměti je někam vydati a vyšikovati chtěla*...“, SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 20v.

jíž s ní měl o opatření dcerky, a vrátila mu ji do péče o něco dříve. Dceru by měl mít v péči především on jako její otec.⁵²⁾ Navíc zpochybňuje možnost, aby ženy před svou smrtí rozhodovaly o věcech jako je opatření dětí.⁵³⁾ Poté, co protistrana přitvrdila, se Víšek snažil zbití popřít nebo aspoň zlehčit. Na svou obranu uvádí, že na jejím těle nebyly známky fyzického násilí.⁵⁴⁾ Až úsměvně zní věta: „*všelijak se tomu vyhejbal, aby ji ... nebil... dítěte vydíraje trhl tak, že ona se zmotala od něho*“.⁵⁵⁾ Víšek vcelku logicky poznamenává, že se „tahanice“ stala v říjnu roku 1582 a Kateřina zemřela před Velikonocemi roku 1584 a mezitím ještě porodila zdravé dítě.⁵⁶⁾ Zmiňuje se také o těhotenství žen, při kterém je běžné, že u nich nastávají různé komplikace.⁵⁷⁾

* * *

Soudní řízení mezi Janem Víškem a jeho švagrovou Kateřinou Disputkou probíhalo v letech 1583 až 1584. Podnět k jeho zahájení dala Kateřina, která Víška obžalovala ze zbití, jímž vyvrcholily jejich napjaté vztahy. V nich sehrálo hlavní roli Víškovo malé dítě, o něž se chtěli oba starat. Víšek tak činil z pozice jeho otce a Kateřina jako jeho teta vedená závazkem vůči zemřelé setře. Kateřina se o dítě starala na základě posledního přání své sestry již dříve a později nebyla spokojena s péčí, kterou mu otec a zvláště macecha věnovali. Tento konkrétní příklad možná nelze pokládat za důkaz láskyplného vztahu k dítěti, ale zcela jistě dokládá, že dítě bylo předmětem péče svého okolí.⁵⁸⁾ Zodpovědnost za jeho zdárný vývoj nesli nejbližší příbuzní, zde to byli otec a teta. O situaci v rodině měli ale přehled i další obyvatelé městečka, na jejichž názor se Kateřina odvolávala.

52) „*vlastnější žádný k opatrování dítěte svého není jako otec vlastní*“, tamtéž, fol. 21v.

53) „*...že jest jí bylo [dítě] poručeno k vopatrování... ženy o těch věcech, které jsou v moci manžela, kšaftovati nemohou a také ženy při kšaftu bývati nemají*“, tamtéž, fol. 32r.

54) „*modřinky ani žádného udrápnutí coby jehloutkou... se nenašlo*“, tamtéž, fol. 32v.

55) Tamtéž, fol. 32v.

56) „*nevole... stala se... 1582 na den svatého Kryšpína a ona umřela před velikonocemi 84 a... neměla žádné nemoci...*“, tamtéž, fol. 32v.

57) „*jest vědomé a lidem mnoho známé že žena těhotná mnohdykrát stoupením aneb sehnutím sobě ublíží a tak skrze to mnohé v nemoc upadají a potracují*“, tamtéž, fol. 31v.

58) Srovnej M. Lenderová, Zrození, s. 63nn.

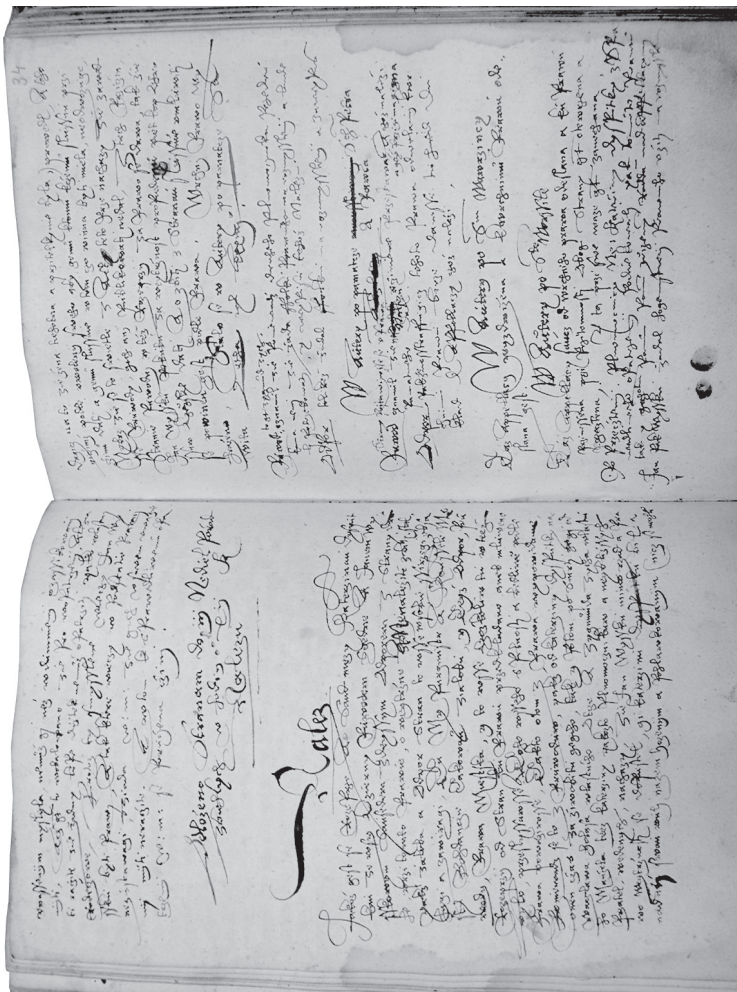

Kateřina vystupuje ve sporu v několika rolích. Objevuje se pŕedevřím jako žalobkynĕ, která má podporu mužské části rodiny. Z pohledu Jana Vírka vřak byla „únoscem“ jeho dítěte. Ústřední role Kateřiny je ale úloha matky a pečovatelky, která chce zajistit náležitou péči své malé neteři. „Únosem“ dítěte vřak Kateřina pŕekročila prostor vymezený ženám. Proti strana se během soudního řízení pokouřela jednání ženy vymezit striktnĕ právem a zpochybňovala možnost vdaných žen rozhodovat pŕed svou smrtí o výchově dětí a vystupovat jako svědkynĕ křaftů. Kateřina svůj postoj zařtiřovala solidaritou k sestře a jejímu dítěti a podporou řirřího společenství. Ve prospěch Kateřiny nakonec rozhodla i bohdoneřská městská rada, která 19. řervna 1584 vynesla rozsudek o vině Jana Vírka ve věci výtržnosti. Mĕl zaplatit pokutu 5 kop grořů řeských a domluvit se s žalující stranou na náhradĕ řkody.

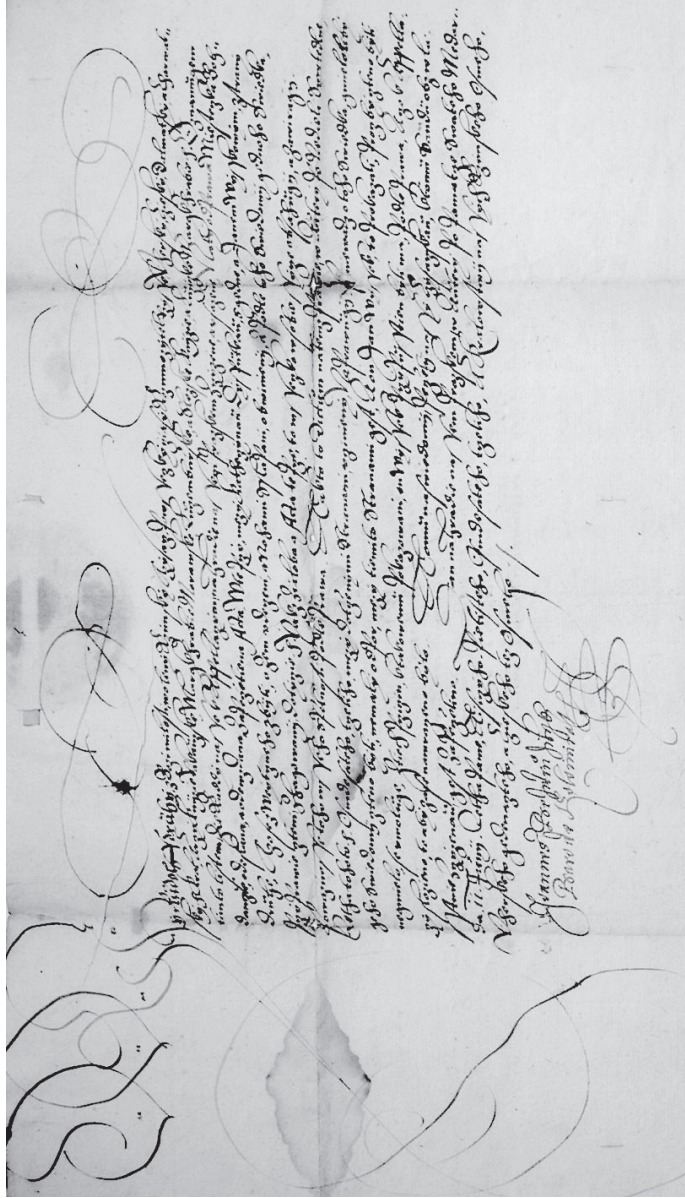
Soudní řízení probíhalo krátce po pŕijetí Koldínova zákoníku do praxe. To, že jeho jednotlivá ustanovení byla pŕi řešení sporu řasto citována, by vypovídalo o jeho rychlĕm pŕijetí v pŕostředí tohoto východořeského mĕstečka. Pŕed bohdoneřskou městskou radou obĕ strany vystupovaly za pomoci svých právních pŕadců. Nevíme vřak, do jaké míry takticky a slovnĕ zasahovaly do vedení sporu. Spor byl ukončen vynesením nálezu a nikoliv uzavřením „pŕátelské smlouvy“, tzn. jakýmsi mimosoudním vyrovnáním, jak vidíme v řadě jiných pŕí.

Mezi městským soudem v Bohdanči a odvolací instancí, tj. apelačním soudem v Praze, probíhala během soudního řízení řilá komunikace. Strany se celkem tŕikrát odvolaly a vyřízení každého z odvolání trvalo pŕibližnĕ řtyři mĕříce. Mnohem pružnĕji byla vyřízena řádost o tzv. „naučení“ apelačního soudu, kterou městská rada zveřejnila již za deset dnů. Od podání žaloby po poslední stání trvalo soudní řízení pŕibližnĕ dvaadvacet mĕřiců. Smrt dítěte tak ovlivnila vztahy hlavních aktérů sporu i způsob vedení soudního řízení. Jan i Kateřina chtĕli zarputile prosadit své stanovisko.

Bĕhem pŕojednávání sporu dořlo k prodeji usedlostí mezi manželem Kateřiny Zikmundem a Václavem Vírskem, tj. bratrem Jana Vírka. Zikmund koupil výraznĕ levnĕjší hospodářství, než prodal. Je možnĕ, že rodina Kateřiny Disputky pŕožívala v této době majetkový úpadek a k prodeji je nutila i pŕtřeba finančních pŕostředků k vedení soudního řízení.

Nález městského soudu ve při Kateřiny Disputky a Jana Víška
(SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 33v, 34r).

The image shows a page of handwritten text in a cursive script, likely from the 18th century. The text is written in dark ink on a light-colored paper. The page is framed by decorative flourishes, including large, stylized letters and intricate line drawings. The text is arranged in several paragraphs, with some lines indented. The handwriting is dense and characteristic of the period. The page is oriented vertically, with the text running from top to bottom. The document is identified as a list of witnesses from a court case in 1783.

List apelačního soudu z 11. června 1783 ve věci čtení svědectví Pavla Koubka
(SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kart. č. 1, inv. č. 388).